

Калініченко А. С.

*здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня освіти
кафедри слов'янської та романо-германської філології*

*Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
Науковий керівник: **Шарагіна О. В.***

кандидат філологічних наук,

*директор Навчально-наукового інституту філології та журналістики,
старший викладач кафедри слов'янської*

та романо-германської філології

*Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

МОВНА ДИСКРИМІНАЦІЯ КРИМСЬКИХ ТАТАР В РОМАНІ «ЗА ПЕРЕКОПОМ Є ЗЕМЛЯ» АНАСТАСІЇ ЛЕВКОВОЇ

Роман «За перекопом є земля» Анастасії Левкової є знаковим твором сучасної української літератури, що розкриває складні реалії життя кримськотатарського народу.

Фокусом нашого дослідження є проблема мовної дискримінації. У творі мова постає не просто засобом комунікації, а потужним інструментом культурного спротиву та самозбереження.

Мета доповіді – проаналізувати особливості висвітлення мовного утиску як інструменту культурного придушення і механізму асиміляції та розкрити стратегії опору мовної дискримінації і збереження національної самобутності кримськотатарського народу в романі «За перекопом є земля» Анастасії Левкової.

Крізь діалоги персонажів та їхні внутрішні монологи розкривається болісний процес мовної асиміляції, примусового уподібнення та витіснення рідної мови й нав'язування чужої, що становить лінгвістичну загрозу в контексті національної самобутності кримських татар. Кожне слово, кожна мовна конструкція стає для героїв твору своєрідним акустичним простором спротиву, потужним символом збереження національної гідності та культурного самовизначення.

«У ті кілька разів коли Аліє приходила до нас додому й чекала мене на порозі, не заходячи у глиб хати, ми завжди, не змовляючись, говорили з нею російською, перекидаючись короткими фразами, на які була тоді спроможна Аліє, і мені кров застигла в жилах, коли я уявляла, що зараз моя подружка може сказати бодай слово своєю мовою. Здавалося, це стало б катастрофою» [2, с. 16]. Автогероїня

відчуває внутрішній конфлікт: з одного боку, вона хоче спілкуватися з подругою рідною мовою, з іншого – боїться соціальної ізоляції та нерозуміння. Це свідчить про те, що штучне витіснення рідної мови призводить не лише до втрати культурної ідентичності, але й викликає почуття незахищеності та відчуження.

«Трапилось те, що мама застала мене за колективним слуханням кримськотатарського фольклору. Після цього мої візити до Меметових припинились на дев'ять років» [2, с. 16]. Діти стають жертвами мовного придушення, відчуючи глибокий внутрішній дискомфорт. Примусова мовна ізоляція проявляється в комунікативних процесах, де російська мова стає єдиною можливим інструментом спілкування, а кримськотатарська – забороненою, небезпечною та такою, що може спричинити соціальну катастрофу.

«– Ельзаро, – зітхає Інна Іванівна, – якщо мова не розвивається, то це не тому, що всі навколо розмовляють якоюсь іншою. А тому, що в основі мови немає схильності до розвитку. Якщо мова повноцінна у своїй основі, вона може функціонувати за будь-яких умов. Ти чула про такий район у Нью-Йорку як Брайтон-Біч? Тож уяви собі: Америка, англійська мова – і окремий район, де майже всі розмовляють російською, де є російськомовні радіостанції, телестудії, редакції газет. Значить, можна організувати? Але це ще не все. Рідна мова для людини – це та, якою вона думає, тому говорити про кримськотатарську як про рідну ти не маєш ніяких передумов» [2, с. 54]. Героїня Інна Іванівна використовує приклад російськомовного району Брайтон-Біч у Нью-Йорку як контраргумент проти пасивності у збереженні рідної мови. Однак це виглядає доволі спрощеним на тлі реальної історичної ситуації кримських татар. Насправді, контекст мовного придушення цього народу був набагато драматичнішим, адже після депортації 1944 року вони втратили майже все: землю, культурні інституції, освітні можливості. На момент, про який йдеться у творі, в Криму налічувалося лише 15 кримськотатарських шкіл – мізерна кількість для народу, який зазнав системних репресій. Російська ж мова не просто домінувала – вона була інструментом примусової асиміляції. Це була не природна конкуренція мов, а цілеспрямована політика витіснення кримськотатарської мови з усіх сфер життя. Порівняння з Брайтон-Біч є досить поверховим, адже російськомовна громада там формувалася в умовах свободи та добровільної еміграції, а не примусового переселення та культурного знищення.

«– Російською, – казала тьотя Айше, розкачуючи тісто. – Я б хотіла – кримськотатарською, але не виходить, все одно в російську ніби зісковзуєш...» [2, с. 58]. Образ тьоті Айше, яка розкачує тісто і

мимоволі висловлюється російською мовою, символізує повсякденну мовну реальність кримських татар після повернення з депортації. Цей фрагмент ілюструє механізми мовної асиміляції, які виходять далеко за межі простого вибору мови спілкування. Метафора «зісковзування» в російську мову демонструє складний психологічний стан, коли мова припиняє бути усвідомленим вибором і стає «найменшим опором». «У так званій Республіці Крим три „офіційні” мови, що й в АР Крим: російська, українська та кримськотатарська. Тобто у школах та інших „державних установах” послуги мають надавати будь-якою з цих мов. На практиці ж ситуація критична. Кримським татарам забороняють говорити рідною мовою у судах та писати листи у в'язницях. А у школах відсутні підручники та бракує викладачів. Вивчати українську та кримськотатарську пропонують після уроків як факультатив. Окупаційна влада робить усе, щоб придушити бажання пізнавати ці мови та культури» [1]. Це призводить до національної травми: діти народжуються в російськомовному середовищі, втрачаючи культурний код та мовну ідентичність.

У романі «За перекопом є земля» Анастасія Левкова майстерно використовує різноманітні літературні прийоми для передачі складних емоцій та внутрішніх переживань героїв. Символіка, метафори, внутрішні монологи слугують для створення полісемантичного тексту, який експлікує життєві реалії депортованого народу. Мовна дискримінація (українська, кримськотатарська) та мовна узурпація (російська) символізує складний процес формування національної ідентичності як головної героїні та всього кримськотатарського народу в трагічних реаліях сьогодення.

Література:

1. Левкова А. За перекопом є земля. Київ: Видавництво «Крок», 2023. 392 с.
2. Дискримінація: мовна ситуація в Криму після 7 років окупації. Громадський простір. 2021. URL: <https://www.prostir.ua/?news=dyskryminatsiya-movna-sytuatsiya-v-krymu-pislya-7-rokiv-okupatsiji> (Дата звернення: 10.12.2024)